

E. D. Morel

Onthullingen over de Amerikaanse intriges van koning Leopold

Uit: Koning Leopold's Alleenspraak, België's Kolonialisme in de Kongo
Uitgeverij Pegasus, Amsterdam 1961
Vertaling: Eva Tas

Voor degenen, die de laatste jaren de wanhopige pogingen van koning Leopold hebben gevolgd om de vloedgolf van waarheid in te dammen, die met toenemende kracht het door hem in het hart van Afrika opgetrokken bouwsel van bedrog, wreedheid en hebzucht bedreigt; voor diegenen, die op de hoogte zijn van de onscrupuleuze intriges en complotten, die deze koning te Washington, Parijs, Rome en Berlijn smeedt, en niet alleen in deze hoofdsteden; voor hen, die de bijna onvoorstelbare laagheid kennen, waartoe deze koninklijke struikrover is gezonken om zijn met bloed besmeurde Afrikaanse inkomsten te kunnen behouden, om zijn rubbermachine, die wordt gesmeerd met het doodszweet van zijn onderdanen, volkomen bedrijfswaardig te houden: voor al diegenen zullen de onthullingen aangaande de Amerikaanse tak van zijn internationaal corruptiebureau stellig geen verrassing zijn. Maar op hen, die buiten de kleine kring staan, die er actief toe heeft bijgedragen om het Congo-vraagstuk onder de aandacht van de wereld te brengen en daarbij tegenover dat corruptiebureau kwam te staan, moet het verhaal van de Amerikaanse feiten wel een sterke indruk maken.

Het is een geschiedenis, die aan de overzijde van de Atlantische Oceaan nog niet bekend is. Enkele korte telegrammen zijn uit Washington en New-York aangekomen, maar deze onthullen slechts voor een heel klein deel de werkelijke feiten. Ik stel mij voor dit verhaal thans te vertellen. Het merendeel van de bijzonderheden en bijna alle stukken zijn genomen uit de *New York American* van 10, 11, 12, 13 en 14 december (dus uit een blad, dat — althans wat ons geval betreft — krachtig is opgetreden voor het beteugelen van de misdaden tegen de mensheid); daaraan heb ik toegevoegd alles, wat ik tijdens mijn bezoek aan de Verenigde Staten van twee jaar geleden in handen heb gekregen en wat mij daarna uit dat land is toegestuurd. Hier komt dus het onsmakelijke relaas van corruptie en cynisme, dat ik de lezer voorlegde in de vorm van een nauwkeurig verslag van de voorvallen tussen april 1904 en december 1906.

Eerst een lijst van de hoofdrolspelers in dit verhaal:

Zijne Majesteit Leopold II, soeverein van de „Congo Vrijstaat” door de geheimzinnige wil van God en met de hulp van de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk.

Baron Moncheur, gezant van België in de Verenigde Staten. Hij is getrouwd met de dochter van generaal Power Clayton, voormalig ambassadeur der V.S. in Mexico.

Kolonel Henry I. Kowalsky, Amerikaan, advocaat te San Francisco, rechtskundig adviseur van de soeverein van de Congo te Washington.

James Whitley, consul-generaal van de „Congo Vrijstaat” te Baltimore.

Professor Nerinex, van de universiteit van Leuven, voornaamste spreker ten gunste van koning Leopold in de Verenigde Staten.

Henry Wack, Amerikaan, vroeger adviseur van een onderneming voor geneesmiddelen, “onpartijdig journalist”.

Andere, minder belangrijke figuren verschijnen nu en dan ten tonele en op de achtergrond vangt men nu en dan een glimp op van personages van groot gewicht. Hier en daar kunnen wij hun een knipoogje

toewerpen.

Het corruptiebureau in de Verenigde Staten.

Het verhaal begint met het overhandigen aan het Congres, op 19 april 1904, van een memorandum, opgesteld door de Amerikaanse zendingsgenootschappen, die in de Congo-staat werken en ingediend door senator Morgan (Alabama); een protest-memorandum tegen de aan inboorlingen begane wreedheden. De Amerikaanse regering werd verzocht het ongelukkige volk te hulp te komen, daar deze regering als eerste de vlag van de "Congo Vrijstaat" had erkend.

In die aprilmaand ontving ik verschillende mededelingen van dr. Barbour en anderen, die moeite hadden gedaan om het memorandum in het Congres te krijgen; deze vrienden verzochten mij, naar de V. S. te gaan om op het Internationale Vredescongres te Boston juist over het Congo-probleem te spreken. Zij gaven mij te verstaan dat dat ook een goed moment zou zijn om de "Vereniging voor hervormingen in de Congo" in contact te brengen met de Amerikaanse regering. Het centraal bestuur van mijn vereniging keurde de door Barbour aanbevolen actie goed. Koning Leopold scheen het ogenblik gekomen te achten om ook in de V.S. een filiaal van zijn uitgebreid corruptie-bureau te openen. Een welbekende en zeer rijke bankfirma te New York, door bemiddeling waarvan de soeverein van de Congo al zijn zaken in de V. S. afdeed, schreef in augustus van dat jaar aan een correspondent, wiens naam wij niet mogen onthullen, de volgende brief:

„Ik heb zojuist een brief ontvangen van een functionaris van mijn bank te Brussel, waarvan ik een resumé insluit. Deze heer staat in directe verbinding met de Belgische regering en U zult onmiddellijk opmerken hoezeer de koning van België, in zijn kwaliteit van soeverein van de Congo, wenst dat de kwaadaardige insinuaties over de slechte behandeling van de inboorlingen, die van tijd tot tijd verschijnen in de Europese en Amerikaanse pers, ophouden, opdat een juister en rechtvaardiger waardering van de feiten aan het Amerikaanse publiek kan worden geboden. Ik zal ..... heel dankbaar zijn, als ik zijn waardevolle steun kan krijgen voor het welslagen van het werk van de heren, die koning Leopold naar dit land wil zenden, zoals gezegd in bovengenoemde brief. Met dank voor al wat U zult kunnen doen, Uw enz. enz.

Het "resumé", waarvan sprake is, luidt:

„Over enkele weken zal ik enige introducties voor U overhandigen aan twee of drie heren, die door de soeverein van de Congo, d.i. de koning van België, naar Uw land zullen worden gezonden. Doel van het bezoek is de misverstanden op te helderen, of liever de lasterpraat te logenstraffen, die openlijk de ronde doet over de wijze waarop de ongelukkige Congolese inboorlingen behandeld of liever mishandeld zouden worden. Blijkbaar dreigen deze praatjes, die zo dikwijls en overal, waar iemand daar belang bij heeft, worden gepubliceerd, een aan de koning vijandige openbare mening te scheppen. Zijne Majesteit wenst, dat het Amerikaanse volk niet bedrogen wordt door een lastercampagne, die tenslotte als waar zou kunnen worden opgenomen, terwijl hij daarentegen de welwillendheid en instemming van alle onpartijdige, rechtvaardige mensen nastreeft. Een deel van de Amerikaanse pers lijkt de gedragslijn te willen aanvaarden van hen, die er op uit zijn de Congo-regering in het oog der wereld te veroordelen en daarom verzoek ik U zo vriendelijk te willen zijn Uw invloed aan te wenden, opdat er niet opnieuw iets gebeurt vóór de aankomst van bovengenoemde heren; want ik ben er zeker van dat het hun, eenmaal daar aangekomen, in het geheel niet moeilijk zal vallen de eerlijke lieden te overtuigen en de louche individuen, die dergelijke grove laster hebben verzonnen, aan de algemene afkeuring prijs te geven. Ik zal U dankbaar zijn, als U ons in deze zaak, die Zijne Majesteit bijzonder ter harte gaat, zult willen helpen.”

(Résumé van de brief, gericht aan August Belmont door baron Lambert, Brussel 30 juni 1904).

Henry I. Kowalsky verschijnt ten tonele.

De voornaamste afgezanten, belast met de voorlichting *à la Léopold* van het Amerikaanse volk over de zaak, die Zijne Majesteit „bijzonder ter harte gaat”, waren dus „kolonel” Kowalsky en professor Nerinex. De eerste geniet, tezamen met zijn bekoorlijke dochter, de vriendschap van koning Leopold. Zo innig is die vriendschap dat Zijne Majesteit, toen hij begreep dat de toestand in Amerika kritiek werd, meteen naar San Francisco telegrafeerde en Kowalsky verzocht aan boord van zijn jacht *Alberta* te Oostende te komen. Kowalsky ging en stapte van het jacht als officieus afgezant van de soeverein van de Congo-staat in de V. S., met nauwkeurige instructies, een memorandum, gericht aan president Roosevelt, een in zilver ingelijste foto van Zijne Majesteit voor de president en een door de koning eigenhandig geschreven brief voor de Amerikaanse pers.

Uittreksels van koning Leopolds brief aan de pers.

Kowalsky keerde eind september naar Oostende terug, enige dagen vóór het schip, waarop ik passage naar Engeland had besproken, na het beëindigen van mijn opdracht in de V. S., het anker lichtte. Kowalsky vertrouwde de brief van de koning onmiddellijk aan de pers toe. Ziehier de eerste zinnen:

„Waarde kolonel Kowalsky, deze brief dient om te bevestigen, dat U door mij bent belast met de verdediging in de Verenigde Staten van de zaak van de Congo Vrijstaat, die door een groep zakenlui en zendelingen, te Washington vertegenwoordigd door de heer Morel, vinnig wordt aangevallen. Tijdens Uw verblijf hier hebt U U kunnen overtuigen hoe onrechtvaardig en lasterlijk dergelijke aanvallen zijn en de regering van de Congo verlaat zich op U om de regeerders en staatslieden van de Verenigde Staten in te lichten over de ware drijfveer van de campagne om ons in diskrediet te brengen en om daarmee de onhoudbaarheid van de beschuldigingen aan te tonen en Amerika de waarheid voor ogen te stellen. Deze is, dat er vijftieng jaar lang in de Congo met een succes, dat zowel de haat als de nijd van onze vijanden verklaart, is gewerkt aan het brengen van beschaving en vooruitgang en voor verbetering van de materiële en morele levensvoorwaarden der inboorlingen in dat barbaarse gebied.”

Na een toespeling op het aan Kowalsky voor president Roosevelt overhandigde memorandum van het Verbond voor de verdediging van de Belgische belangen in het buitenland, merkt de koning op dat de ondertekenaars van het memorandum de verlichte geest van de president hun protest willen voorleggen tegen de vermetele en valse beweringen in het memorandum, dat door E. D. Morel aan de president zelf was overhandigd.

De andere “heren”

Professor Nerinex speelde zijn rol, maar behalve hij en Kowalsky waren nog andere “heren” speciale afgezanten van koning Leopold, want toen ik te Washington aankwam, in de ochtend van de 30ste september, zag ik in de salon van mijn hotel dr. Saroléa, consul van België en de Congo te Edinburgh en persoonlijk vriend van de koning, en toen ik een paar dagen later te Boston aankwam, merkte ik, dat een zekere heer Head bezig was met een serie lezingen voor het „Verbond voor de verdediging van de Belgische belangen in het buitenland”. Na een paar dagen voegde de heer Carton de Wiart, Belgisch kamerlid en broer van de privé-secretaris van koning Leopold, de heer Whitley, consul van de Congo te Baltimore, professor Nerinex en een aantal Katholieke priesters zich bij hem. Kortom, een zeer heftige perscampagne werd door middel van een plaatselijk Katholiek blad tegen mij ontketend... Om maar niet te spreken van de vijandigheid van kardinaal Gibbons, ondersteund door dr. Everett Hale, een unitarisch geestelijke, die later, in tegenstelling tot Zijne Eminentie, zijn mening ten aanzien van ons heeft herzien.

“Ridder” de Cuvelier geeft de “heren” geheime instructies.

Ondertussen voelde men behoefte de rollen van die talrijke „heren” te bepalen en de volgende overeenkomst werd opgesteld door „ridder” de Cuvelier, eerste secretaris van de Congo te Brussel. In deze overeenkomst wordt ook de beloning opgegeven, die Kowalsky zou krijgen als hij zich goed zou weren. Maar hier is de overeenkomst, zoals deze met grote letters en op de voorpagina van de *New York American* van 10 december stond:

”Alle agenten van de Congo Vrijstaat zijn de gezant van de koning, wiens bevelen zij moeten uitvoeren, gehoorzaamheid verschuldigd.

Ieder van deze agenten heeft een speciale opdracht. Professor Nerinex moet de verbindingen met ..... en universitaire kringen onderhouden. Door middel van lezingen, vergaderingen en openbare discussies moet hij het intellectuele en godsdienstige publiek trachten de waarheid over de Congo te doen inzien. Hij zal bovendien de documenten, die hij geregeld uit Brussel zal ontvangen, publiceren om de mening der Amerikanen te beïnvloeden.

Kolonel Kowalsky krijgt opdracht senatoren en Congresleden uit te leggen, hoe rechtvaardig onze zaak is en te vermijden dat zij voor ons ongunstige besluiten nemen. Hij moet niet dan in geval van volstreekte noodzaak naar het Witte Huis gaan en alleen in juridische kwesties zijn titel van juridisch hoofdadviser van de Congo Vrijstaat voeren. Hij mag geen officiële toespraken houden, alvorens koning Leopolds gezant te hebben geraadpleegd. De heer Wack moet zijn werk bij de pers voortzetten en Zijne Majesteits zaak bepleiten met pamfletten en andere publicaties. Zoals voorheen en in het belang van zijn persoonlijke onafhankelijkheid zal hij moeten optreden alsof hij geen staatsambtenaar was, maar zich juist voordoen als een onpartijdig journalist.

De Congo Vrijstaat wenst, dat kolonel Kowalsky naar Nigeria gaat. Dit is een vrij belangrijke opdracht en als de kolonel slaagt, zal hij van staatswege een plechtige verklaring van lof verwerven. Als de Amerikaanse regering geen enkele vijandige verklaring jegens de Congo Vrijstaat aflegt en het Congres geen enkele voor ons ongunstige motie aanneemt voor het einde van de eerste zitting, zal kolonel Kowalsky een gratificatie van 4000 pond sterling in schatkistbiljetten à drie procent ontvangen, als schadeloosstelling voor de arbeid verricht tussen oktober en de sluiting van de eerstvolgende Congreszitting.”

Wat mij betreft, ik kon mijn opdracht tot een goed einde brengen en de pogingen van de „heren” en hun bondgenoten bleken ietwat vruchteloos; zij wijdden zich echter, geenszins uit het veld geslagen, onder leiding van de briljante Kowalsky, aan het werk, dat hun door de aangehaalde overeenkomst was opgedragen.

Kowalsky & Cie aan het werk.

Kowalsky zal ons dadelijk in zijn eigen woorden vertellen wat het door hem verrichte werk was. Ondertussen overzien wij in het kort de toestand. Het eerst was aan de orde het Congres te beletten, partij te kiezen inzake het memorandum-Morgan, wat min of meer duidelijk in de besproken overeenkomst staat.

Kowalsky en zijn genoten deden al wat in hun macht was om het te voorkomen; de leden van deze waardige bende kregen tenslotte ruzie onder elkaar, zoals men binnenkort zal zien, maar over het geheel hadden zij een zeker succes, omdat anders niet te verklaren is hoe van 19 april 1904 (toen senator Morgan het eerste memorandum in de Senaat bracht) tot 10 december 1906, twee en een half jaar later (toen senator Lodge zijn motie [1]) voorlegde) de vrienden van hervormingen in de Congo telkens, wanneer zij zelfs maar de geringste hulp van de politieke autoriteiten der V. S. trachtten te krijgen, luidruchtig hebben gefaald. Kowalsky begon met een rake, karakteristieke slag, die ons laat begrijpen, waarom koning Leopold hem de voorrang geeft: tegen een rijkelijke beloning in geld (zoals uit een in de *New York American* gepubliceerde brief blijkt) verzekerde hij zich van de hulp van Thomas Garret, *privé-secretaris van Morgan en secretaris van de subcommissie, onder wie het memorandum-Morgan berustte*. Natuurlijk deed Garret — die later door Morgan werd ontslagen — al wat hij kon tegen de „Beweging voor hervormingen in de Congo”; Kowalsky en Whitley wijdden zich op hun beurt aan het voorlichten van de Amerikaanse staatslieden en politici, terwijl Nerinex zich bezig hield met de universiteiten en de „onpartijdige journalist” Henry Wack zich zette aan het

samenstellen van een omvangrijk boek: *De geschiedenis van de Congo* (waarvan duizenden exemplaren gratis werden verspreid), zonder echter het „overredings”werk onder de persvertegenwoordigers te verwaarlozen.

H. Wack, “onpartijdig journalist”.

Wack had dus bevel om te handelen, alsof hij niet een door koning Leopold betaald ambtenaar was, maar een „onpartijdig journalist”. Hij gehoorzaamde.

In maart 1905, met het akkoord praktisch nog in zijn zak, had Kowalsky de moed om president Roosevelt een informatieve nota van zijn koninklijke patroon te sturen, als antwoord op ons Engels verzoekschrift, dat ik in september aan de president had overhandigd; hij herinnert daarin de president aan een volstrekt betrouwbare inlichtingenbron over de Congo-kwestie, n.l. *Henry Wack!*

”Er bestaan geen aannemelijke uitvluchten meer — schreef Kowalsky aan de president — om als verklaring aan te voeren voor zoveel onwetendheid inzake een zo belangrijk onderwerp. De heer Wack, een ontwikkeld en onbaatzuchtig man, heeft ons eindelijk de gehele waarheid geschonken. Zijn verhaal is eenvoudig en onopgesmukt en kan niet anders dan overtuigen.”

Deze „ontwikkelde en onbaatzuchtige heer”, die voorgaf te handelen, alsof hij niet in dienst stond van de soeverein van de Congo en die door Kowalsky, nadat zij ruzie hadden gehad, als een „Jago” werd beschreven, heeft nu in een interview met de *New York American* toegegeven, dat hij, toen zijn boek uitkwam, betaald werd door de koning van België.

Whitney schijnt zich meer in het bijzonder te hebben gewijd aan de senatoren en Congresleden, die letterlijk onder zijn brieven werden bedolven. Twee jaar lang ging hij zo door: een waar centrum van intriges trad op aan de voet van het *Capitol*, met vertakkingen in alle andere Staten; maar met de oprichting van de „Amerikaanse Vereniging voor hervorming in de Congo” — de oprichters zijn dr. Barbour, dr. Park, Booker T. Washington, de heer Clemens (Mark Twain), directeur van de Boston Transcript en ikzelf, gedurende de drie weken, die ik in de Verenigde Staten doorbracht — ontwikkelde de agitatie tegen de Congo Vrijstaat zich verder, ondanks de blokkeringsactie van koning Leopolds agenten.

Intussen schreef Kowalsky aan Zijne dierbare Majesteit... Deze brieven bezitten, net als hun auteur, een ietwat plumpe humor, bijna nog plomper dan de humor van koning Leopold.

De lezer oordele.

Kowalsky aan Koning Leopold II en aan ridder de Cuvelier.

Eerste brief

7 december 1905

Aan Zijne Majesteit koning Leopold II van België.

“Waarde Majesteit, ik ben juist klaar met een brief aan ridder de Cuvelier, die ik van groot belang acht, gezien de buitengewone ‘invloed, die nog steeds tegen het Congo-bestuur wordt uitgeoefend en ik heb daar knipsels uit verschillende kranten bij ingesloten — de *Herald*, de *World* en de *American* — die de ijver en de macht van de vijand aantonen. Ik denk wel, dat de *chevalier* U mijn brief zal overhandigen, maar als hij dat, druk bezet door zijn werk, niet mocht doen, dan verzoek ik Uwe Majesteit hem daarom te vragen. Wegens de oprechte vriendschap, die ik U toedraag, wil ik U meedelen, dat het Bestuur een ernstige fout maakt door zich niet doeltreffend te verdedigen en te beschermen tegen een zo goed georganiseerde lastercampagne.

Ik ben er zeker van dat Mark Twain, of Samuel Clemens, zoals zijn ware naam is, betaald wordt door de Engelsen. Hun campagne hier is nu beter georganiseerd dan eerst. Monsterpetities gaan rond en vele mensen hebben getekend; de ijver van de vijand is duidelijk en ik verzeker U, dat U niet de luxe kunt veroorloven om in de wind te slaan wat ik zeg. Ik weet, dat het niet nodig is stil te staan bij mijn oprechte verknochtheid aan U, opdat Uwe Majesteit voor waar wil aannemen, wat ik schrijf en ik weet ook, dat U, als U met eigen ogen kon zien wat hier gebeurt, beslist zoudt handelen volgens het spreekwoord dat zegt: voorkomen is beter dan genezen. Onmiddellijke actie ter voorkoming van een

slag, die ernstige schade zou kunnen aanrichten, mag niet te lang worden uitgesteld. Nog de vorige week is Twain eregast geweest bij een lunch van president Roosevelt. Deze week hebben enigen van de bekendste journalisten, zij waren met bijna tweehonderd, hem een lunch aangeboden voor zijn zeventigste verjaardag; in de rede, die hij bij die lunch uitsprak, heeft Twain het Bestuur van de Congo heftig aangevallen. De bewijsgronden, die hij aanvoert, bestaan altijd in de oude afgezaagde onthullingen van de zendelingen; maar telkens, als die door de vijand worden herhaald, is het *noodzakelijk*, dat ze door ons worden weerlegd.

Mijn onverdroten persoonlijke arbeid bij de leden van Congres en Senaat maakt het mij mogelijk druk op hen uit te oefenen, wat hen zal beletten een nieuw Berlijns congres in overweging te nemen met de mogelijkheden, die aan het eerste hebben deelgenomen. Het is mijn plicht het belang van snelle actie Uwerzijds te onderstrepen. U kunt er zeker van zijn, dat Uw belangen door de consuls en gezanten van Uwe Majesteit in de Verenigde Staten worden beschermd, maar zonder de een of andere geniale vondst vrees ik, dat het resultaat niet erg bevredigend zal zijn.

Als Uwe Majesteit het niet met mijn beoordeling van de toestand eens is en mijn brief U mishaaft, dan zal ik daaruit moeten afleiden, dat brieven als deze niet worden gelezen in dezelfde geest, als waarin zij worden geschreven. Ik verzoek U dus de grootste aandacht aan mijn woorden te besteden. Wat ik zeg is niet mijn persoonlijk idee, het is ook de mening van velen, die ik ken en die op de hoogte zijn van mijn werk.

Men heeft mij in Washington zelf laten weten, dat wij de tegen ons ontketende aanvallen niet moeten verwaarlozen. Het lijkt mij dwaasheid de vriendschap van talloze leden van Congres en Senaat, wier sympathie voor onze zaak ik met zoveel moeite heb kunnen winnen, niet uit te buiten. U zult begrijpen, hoe waardevol het is om regeringsmannen aan onze kant te hebben. Ik houd vol: dat zou het oordeel van Uwe majesteit grondig moeten beïnvloeden en wie U ook snelle actie aanraadt, kan wel te goeder trouw zijn, maar ongetwijfeld buitengewoon onnozel. Een verbitterde vijand kan U niets schadelijkers jegens Uzelf aanraden. In de laatste twee brieven, die ik U geschreven heb, voorzag ik wat nu algemeen bekend is. Voor kort is mij de brief van de *chevalier* bezorgd; deze geeft stellig Uwer Majesteits gevoelens inzake de aanval van Mark Twain weer: U beweert, dat de beste tegenzet minachting is en dat is waar, voor zover het Uw en mijn gevoelens en die van Uw vrienden betreft, maar onze persoonlijke mening zou de Senaat niet beletten een motie aan te nemen, die door zeer machtige lieden wordt gesteund, vooral, wanneer er geen even machtige oppositie bestaat om het te verhinderen. Uit de aanval van Twain zult U hebben begrepen, dat hij de methode van onze vijanden heeft aanvaard, daar hij het commissierapport belachelijk maakt en de commissie ervan beschuldigt „verkocht” te zijn.

Ik hoop, dat het fruit, dat ik U heb gestuurd, in goede staat is aangekomen; met hernieuwde betuigingen van mijn toewijding en oprechte vriendschap noem ik mij Uw *H. I. Kowalsky*.”

Tweede brief

30 april 1906

Aan Zijne Majesteit koning Leopold II, Brussel, België.

Waarde Majesteit, bij allerlei gelegenheden heb ik onlangs brieven ontvangen van verschillende Congres- en Senaatsleden, die mijn aandacht vroegen voor het feit, dat de consul-generaal van de Congo, Whitley, hun brieven heeft gezonden met het doel de Amerikaanse wetgeving te beïnvloeden, wat zij betreuren en dreigen voor de commissie voor buitenlandse zaken te brengen. Ik sluit een afschrift in van de brief, die ik de heer Whitley heb gestuurd en het origineel van een andere, in elk opzicht vertrouwelijke brief.

Voor ditzelfde soort inmenging zijn de Engelse ambassadeur en de Spaanse gezant naar hun vaderland teruggeroepen en als ik mij veroorloof Uwer Majesteits aandacht op dit alles te vestigen, is dat, omdat ik U de vernedering wens te besparen, Uw consul- generaal te moeten terugroepen. Dat zou in alle opzichten nogal schadelijk zijn voor de zaak van Uwe Majesteit en een bron van voldoening en vreugde voor de vijanden van de Congo.

Aangezien de brieven, waarover ik spreek, talrijk zijn, voel ik mij verplicht Uwe Majesteit onder het oog te brengen, dat uit een zo grove diplomatieke schending zeer onaangename gevolgen kunnen voortvloeien, vooral nu de kranten en de pers voortdurend tegen ons in gisting zijn.

Tot besluit wil ik zeggen, dat ik inzake de consul-generaal tot nu toe door middel van persoonlijke

vriendschappen elke officiële actie terzake heb kunnen voorkomen, maar ik kan er niet voor instaan wat diegenen zullen doen, met wie ik niet op goede voet sta. Ik hoop, dat het Uw Majesteit goed gaat en als de grote ramp (vert.: de aardbeving van San Francisco) niet was gebeurd, die mijn geboortestad heeft getroffen en al mijn bezit verwoest, zou ik mij de eer hebben gegund U in de zomer in België te bezoeken.

Met onveranderde hoogachting en oprechte toewijding noem ik mij *H. I. Kowalsky*.

Derde brief

17 juli 1906

Waarde Chevalier de Cuvelier, ontvangt U mijn dienstwillige groeten en mijn wens, dat U en Uw gezin in de beste gezondheid verkeren; mijn dochter hoopt eveneens, dat U ons niet hebt vergeten. Ik stuur U vandaag nog een boek, dat ik tussen mijn papieren heb gevonden en dat tot Uw Congo-bibliotheek behoort. Ik hoop, dat het goed zal aankomen. Ik sluit ook enige krantenknipsels in, die mij van verschillende zijden zijn toegezonden en die betrekking hebben op de door de zending Nassau meegedeelde feiten. Onnodig te zeggen, dat dat allemaal meer dan afgezaagde leugens zijn, die die zendelingen zo onbeschaamd in omloop brengen; maar het is mijn innige overtuiging, dat die verhalen, als ze door ons niet worden tegengesproken, in heel Amerika een slechte indruk tegen de Congo-regering en Zijne Majesteit teweeg brengen. Ik zou zelfs zeggen dat de nijd van onze vijanden zich vooral tegen Zijne Majesteit schijnt te richten. De gouverneur van Massachusetts, Guild, die tot vertegenwoordiger van de „Vereniging voor hervormingen in de Congo” schijnt gekozen te zijn, heeft zich tijdens de jongste Congresszitting veel moeite getroost om een officiële veroordeling van de beweerde gruweldaden in de Congo en van de soeverein erdoor te krijgen; dat zou hem ook zijn gelukt, als ik niet rustig en doeltreffend door bemiddeling van senator Morgan tussenbeide was gekomen. Toen ik Zijne Majesteit de laatste maal te Laeken ontmoette, zei hij, dat ik mij vergiste als ik dacht, dat senator Morgan een vriend was en als ik meende, dat ik hem tot onze kant had overgehaald. Wel, de geschiedenis van de jongste Congresszitting bewijst juist, dat mijn beweringen aangaande senator Morgan klopten. [2] Toen gouverneur Guild een beroep deed op de commissie van buitenlandse zaken om de motie van afkeuring aan te nemen, kreeg hij de raad zich tot senator Morgan te wenden en hem om steun te vragen, gezien het feit, dat de senator altijd aan het hoofd van de oppositie tegen de Congo-regering had gestaan. Senator Morgan weigerde zich aan het hoofd van de beweging te stellen en zelfs om de commissie te vertegenwoordigen. Toen wendde gouverneur Guild zich tot de senator van zijn eigen staat en tot anderen en elke senator verklaarde, dat zij, als hij niet de instemming van Morgan kon verkrijgen, zich zouden onthouden van iedere anti-Congo-activiteit; zo begreep de gouverneur, na enige maanden zwoegen, dat er niets aan te doen was. Ik ben overtuigd, dat het door mij bij senator Morgan en zijn secretaris verrichte werk ons de overwinning, zij het slechts tijdelijk, heeft bezorgd. Ik kan zonder vrees voor tegenspraak zeggen — en ik zou dat precies kunnen bewijzen — dat de beide heren bovendien mijn vrienden zijn en dat ik samen met hen heb voorkomen, dat consul-generaal Whitley het doelwit werd van onaangename maatregelen van de zijde van het Congres, daar hij de tactloosheid had begaan verschillende politici in zijn officiële hoedanigheid van vertegenwoordiger van Zijne Majesteit in de Verenigde Staten brieven ter beïnvloeding te sturen; daar dit wordt beschouwd als een grove schending van de diplomatieke bevoegdheden, liep de consul ernstig gevaar.

Enige tijd geleden zond ik Zijne Majesteit een afschrift van een brief, die ik van een Congreslid had ontvangen. Mijn ijver is niet zozeer te danken aan de twintig duizend dollar, die mij beloofd zijn als ik erin zou slagen vijandige acties van de Amerikaanse Kamers te blokkeren, als aan mijn verknochtheid aan Zijne Majesteit en mijn toewijding aan de zaak van de Congo-regering; ik ben er zeker van, dat U zult erkennen, dat ik de beloning wel heb verdiend; een beloning die mij, als U het zich herinnert, schriftelijk is toegezegd in een stuk, dat U mij zelf voor mijn vertrek uit Brussel hebt overhandigd. Ik wens U de enorme betekenis te doen inzien van onverwijld tegenspraak, telkens als verhalen, zoals die van Nassau en Plains, ter tafel komen. Ik ben er zeker van, dat het een zeer ernstige fout is ze zonder tegenspraak te laten doorgaan. Als de lasteraars wisten, dat er invloedrijke personen zijn, bereid hun beweringen te ontkennen en openlijk stelling tegen hen te nemen, zouden zij een toentje lager zingen en aarzelen voor zij de Congo en Zijne Majesteit aanvallen, omdat zij bang zouden zijn in het openbaar als leugenaars te worden ontmaskerd.

Ik hoopte U persoonlijk in België te komen opzoeken, deze zomer, maar ik kon niet weg; daarom heb

ik U deze lange brief geschreven en U uiteengezet wat ik mondeling had willen doen. Met eerbiedige hoogachting aan Zijne Majesteit en groeten voor U en Uw gezin noem ik mij Uw *H. I. Kowalsky*.

Kowalsky zet zijn werk in de wandelgangen uiteen.

De laatste brief van Kowalsky aan de koning is een meesterstuk. Daarin vat hij al zijn werkzaamheden als afgezant van "Zijn waarde Majesteit" uiteen.

Vierde brief

Waarde Majesteit, deze maand loopt de periode af, waarin ik deel uitmaakte van de officieuze aanhang van Uwe Majesteit en U staat mij ten afscheid wel toe U te bedanken voor de hoffelijke woorden en het overige. Ik acht het een eer in Uw dienst te zijn genomen en ik hoop, dat U aan het einde van mijn opdracht een goede mening van mij zult hebben en mij Uw vriendschap, voor mij de kostbaarste zaak ter wereld, blijft schenken.

Wat mij betreft, ik heb met vreugde voor U en Uw zaak alles gedaan wat in mijn macht lag. Of ik goed of slecht ben geslaagd ligt aan U ter beoordeling.

Bij mijn terugkeer in Amerika, na de eer te hebben gehad met Uwe Majesteit te Oostende te spreken, vond ik, dat het Amerikaanse volk beïnvloed en vooringenomen was tegen België door middel van in de kranten gepubliceerde verhalen en foto's, die door het hele land verbreid waren. Dergelijke verhalen en dergelijke foto's illustreerden de zogenaamde op last van de Belgische regering en met goedkeuring van Uwe Majesteit begane wreedheden in de Congo. Morel was naar de V. S. gekomen om de toestand te verergeren; het Vredescongres te Boston had een motie aangenomen, die de wreedheden in de Congo tegen de inboorlingen bedreven, veroordeelde; het Congres was bijeen: senator Morgan trad op namens de zendelingen, nog bozer en wraakzuchtiger geworden door de dood van de zoon van zijn oude *partner*, de jonge Lapsley, die als zending in de Congo de dood had gevonden. De gelegenheid tenminste een motie tegen Uwe Majesteit te laten aannemen lag in handen van een subcommissie van de Senaat en praktisch in die van Morgan. Morel bezocht dikwijls het State Department en richtte smeekbeden tot de president in naam van Christendom en menselijkheid. Morel riep ook de hulp in van dr. Booker T. Washington, die inderdaad met een serie lezingen begon en artikelen tegen Uwe Majesteit publiceerde, een niet weinig gevaarlijke zaak, daar dr. Washington geen te verwaarlozen vijand is; kortom, onze vijanden waren in volle actie, dronken van het succes.

Zij hadden Nerinex, Whitley, Hartley en de andere heren, die zich toen bezig hielden met de zaak van Uwe Majesteit gekend en hen ontmaskerd en verslagen op het congres te Boston, waardoor dezen voor geheel Amerika belachelijk werden gemaakt. Uw gezant te Washington, een tamelijk verlegen man, bekende mij, dat hij geheel weerloos was en nam mijn komst op als een hulp uit de hemel. Hij was oprecht, meende dat werkelijk en was mij een vriend tot hij door anderen van gedachte veranderde. In elk geval heb ik hoge achting voor de baron als gentleman.

Dit was de toestand, waarde Majesteit; ja, het was nog erger, omdat Uw verdedigers volhielden, dat het Belgische staatshoofd, Uwe Majesteit in eigen persoon, niet persoonlijk of ethisch verdedigd kon worden, maar dat de Congo Vrijstaat onder hun hoede gerust kon slapen. Baron Moncheur las mij die zinnen voor uit een brief van Nerinex. Ik heb onmiddellijk een dergelijke houding onomwonden veroordeeld; ik zei, dat wij stredden voor de koning en hem als mens en monarch moesten verdedigen en dat een dergelijk bekentenis van zwakheid niet kon worden geduld.

Ik ging naar Washington en bracht de president de brief van Uwe Majesteit, het verzoekschrift van de Belgische Vereniging en ook de foto. Ik werd begeleid door de heer X, de beroemdste en machtigste journalist van Amerika en een persoonlijk vriend van president Roosevelt. Voor deze dienst betaalde ik hem een vergoeding van duizend dollar uit. Ik wist, dat alle journalisten van Amerika de heer X het oor zouden lenen en hem volgden. Zo was het ook en zo heb ik met duizend dollar honderdduizend aanhangers voor onze zaak gekocht. Ik werd door de president hartelijk ontvangen. Ik reikte hem de brief over en werd geïnterviewd door de pers, die ik een afschrift gaf van het memorandum van de Belgische vereniging, die in alle Verenigde Staten en in de wereld verspreid werd. Maar het Amerikaanse volk bekommerde zich niet om het verzoekschrift: zij wilden lezen wat de koning gezegd had, het was Uwe Majesteit, die het publiek interesseerde. Verder interesseerden zij zich door

Kowalsky, de Amerikaanse advocaat, die door een machtig Europee monarch belast was hem te vertegenwoordigen tegen Morel, een afperser van laag allooi, in dienst van een organisatie te Liverpool, een in discrediet geraakte Engelsman met een twijfelachtig karakter en een nog twijfelachtiger reputatie.

Wat gebeurde er? Het lukte me praktisch om de deur van iedere krant in Amerika voor Morel's neus dicht te slaan en hem in ongenade uit dat land te laten vluchten. Wat volgde daarop? De Vredesvereniging te Boston trachtte mij in een openbaar debat te betrekken, maar mijn brief zette zowel de Vereniging als de heer Barbour, de Baptistenschrijver, op hun plaats. Vervolgens bestreed ik Park, hun secretaris, en versloeg hem. Intussen was Wack naar Amerika teruggekeerd. Ik ontmoette hem en zijn vrouw en heette hen welkom. Ik vertelde Wack wat ik allemaal had kunnen doen en hij leek mij tamelijk verrast. Toen hij de kranten las en iedereen hoorde praten over het prachtige werk, dat ik had verricht, was hij vergeven van jaloezie. Hij verbond zich onmiddellijk met Nerinex en zette hem aan, mijn publicatie van de brief van Uwe Majesteit te veroordelen; hij gedroeg zich hoogmoedig, dictatoriaal en aanmatigend tegenover mij, waar ik versteld van stond. Hij probeerde tot iedere prijs ruzie met me te zoeken, onder het voorwendsel dat ik hem had afgeraden, een Engelse pseudo-letterkundige aan te nemen, een zekere Watson, die hij als secretaris uit Londen had meegesleept. Ik zei tegen hem, dat die man dynamiet was en mij weinig geschikt leek als medewerker in een ons vijandig land bij het schrijven van een boek tegen Engeland. Ik had gelijk: Watson heeft zich een echte Engelsman getoond. Hij ging rondvertellen, dat alleen hij, Watson, de schrijver van de *Geschiedenis van de Congo* was en dit werd bevestigd door verklaringen van Wack's stenografiste, Miss Kelly, die nu voor de *Munsay Magazine* werkt, een tijdschrift, dat op het punt stond Wack aan te vallen. Zodra ik de reuk kreeg van dat plan, haastte ik mij naar de redacteur van dat tijdschrift, een goede vriend van mij, en zorgde, dat hij dat artikel vernietigde en in plaats daarvan een ander publiceerde, dat vrij sterk in het belang van Uwe Majesteit was.

Ik geef toe, dat Wack mij enige tijd omtrent zijn ware identiteit misleid heeft. Ik had vertrouwen in hem, daar hij listig kon optreden en voorgaf mijn vriend te zijn. Hij toonde mij de brieven van Nerinex en baron Moncheur en bracht mij hun ongunstig oordeel over mij. O ja, hij speelde zijn Jago-rol heel goed! Hij heeft mij ook het complot onthuld, dat de anderen tegen mij smeedden: ze wilden de onderstaatssecretaris Loomis naar Brussel laten schrijven, dat ik te Washington ongewenst was; verder liet hij mij de brief van Nerinex zien en scheen opgetogen, dat zoiets was geschreven. Hij maakte mij wijs, dat hij in werkelijkheid mijn vriend was, maar in mijn belang contact hield met hen, die hij "die stomme Belgen" noemde. Een paar dagen voelde ik mij bezwaard. Ik had totnogtoe een rustig, gelukkig leven geleid, zonder intriges, als advocaat in de staat Californië en dit alles was een enigszins onaangename nieuwigheid voor mij. In elk geval deed ik verder mijn plicht. Helaas maakte ik de fout om Wack de kleinste bijzonderheden van mijn werk te vertellen en telkens als ik vooruit wilde, werden mijn pogingen vertraagd of belemmerd. Tenslotte herkende ik in hem een vijand en hield mij op een afstand. Ondertussen was ik bevriend geraakt met kolonel Garret, secretaris van senator Morgen: zo begon ik bij de senator, wiens intieme vriend ik nu ben geworden, thuis te komen. Ik heb ook Booker T. Washington voor ons gewonnen; ik heb de senaatscommissie voor buitenlandse zaken bewerkt: dagelijks ontmoette ik een senator en werd ik machtiger. Senatoren en Congresleden uit de Westelijke staten interesseerden zich persoonlijk voor onze zaak. Ik ging naar Californië; mijn collega's advocaten, de burgemeester, het plaatselijke bestuur en geestelijken van alle gezindten huldigden mij, en in mij Uwe Majesteit, en voor het eerst in de geschiedenis van Amerika werd de regering van de Congo Vrijstaat toegejuicht en Uwe Majesteit als een groot en wijs monarch geprezen. Wie ontbrak bij het feestmaal? De consul van België te San Francisco en die afwezigheid was het werk van Wack en Nerinex. Zij wilden aantonen, dat ik in mijn geboortestad niet meetelde, maar zij vingen bot: de geschiedenis van dat maal spreekt voor zichzelf.

Thans is de toestand heel anders: er wordt met eerbied over U gesproken en U wordt beschouwd als de bekwaamste, verstandigste vorst van Europa. De laster uit het verleden wordt slechts bij tijd en wijle opgehaald en de openbare mening is zeer veranderd ten gunste van Uwe Majesteit. Men zal zijn best moeten doen, dat alles in de huidige staat blijft.

Ik heb Wack aan Uwe Majesteit aanbevolen en ik vraag U daarvoor nederig om vergiffenis. Ik neem mijn aanbevelingen ten gunste van Wack terug en waarschuw Uwe Majesteit ernstig tegen dat karakterloze individu, die ondankbare zonder principes of waardigheid, die vent, wiens persoonlijkheid door de gehele Amerikaanse pers ten zeerste wordt verafschuwd.

Onze vijanden zijn aan de slag gegaan bij de subcommissie van de Senaat en proberen een verslag van een zendeling in de Congo erdoor te krijgen. De zitting zou juist gesloten worden en het zou een mooie nederlaag voor die lui uit Boston en Liverpool zijn geweest, als het rapport niet was aangenomen. Ze wisten dat zo goed, dat ze vrouwen-delegaties uit Nieuw-Engeland, geestelijken, zendingen, petitieën en brieven naar senator Morgan hebben gestuurd en hem op alle manieren trachtten te beïnvloeden om een motie in de geest van de door het Vredescongres aangenomen nota van afkeuring tegen de Congo-regering op te stellen. Maar het is me gelukt ze af te slaan. Het was een zeer moeilijke taak en ik moest dag en nacht werken. Wel, ik vertelde Wack wat ik had gedaan en berichtte hem het succes van mijn werk. Hij zei tegen me: "Maar waarom hebt U de zaken niet gelaten, zoals ze waren? Een vijandige motie van de Senaat zou de regering te Brussel, Zijne Majesteit en de Cuvelier hebben bewezen, hoe nodig onze aanwezigheid hier is. Onze ambtsperiode zou zijn verlengd en onze vergoeding verdrievoudigd. Als je die dingen gaat verzwijgen, zullen ze in Brussel denken, dat je niets doet en dat al het goud, dat ze uitgeven, in het water wordt gegooid." Ik beken, dat ik mijn oren niet geloofde. Tenslotte begreep ik, wat Wack voor een man is: een eerloos wezen van de treurigste soort, opgevreten door zo een tomeloze inbeelding en ijdelheid, dat het een geluk is, dat hij een geheim agent is en geen officiële betrekking heeft, anders hadden we hem om zeven uur 's ochtends in Belgisch generaalsuniform gezien en zou hij nooit aan tafel zijn verschenen zonder een dozijn onderscheidingen op zijn borst. In elk geval, zodra Wack begreep, dat ik iedere aanmerking en elke tegen de zaak gerichte stem tot zwijgen had gebracht, ging hij meteen Nerinex en de anderen opzoeken en maakte hun diets, dat de Vereniging voor Belgische belangen in Amerika een antwoord moest voorbereiden op de verklaringen van afkeuring van Boston en Liverpool. Baron Moncheur haalde senator Collum over dit in te dienen en meende argeloos iets wie weet hoe prachtigs te hebben gedaan.

Maar ik zag onmiddellijk in, wat gebeurd zou zijn: een dergelijke actie had alleen maar de oppositie geïrriteerd en de commissie in beroering gebracht; kortom, dat had alleen maar onze vijanden versterkt in plaats van verzwakt. Ik werd niet geraadpleegd, alles gebeurde zonder dat ik het wist. Ik kan Uwe Majesteit verzekeren, dat dit antwoord op de vijandelijke verzoekschriften alles bedierf. De commissie begon op te treden en ik moest mij uitsloven om de gevolgen van deze onberaden daad in te perken. Kolonel Garret — God zegene hem! — hield urenlang voor de commissiezaal woedende, schreeuwende zendingen, fanatieke priesters, geestelijken, religieuzen en agenten van de bende uit Liverpool aan de praat. Gedurende die tijd handhaafde in mijn gevechtspost en pas toen de Congreszitting afliep, kon ik een zucht van verlichting slaken. Geen enkel stuk was door de Kamers aangenomen en dat was een overwinning voor ons en een nederlaag voor de vijand, die weende, zich beklaagde en verklaarde: "In naam van onze heer Jezus Christus zullen wij bij de volgende zitting op de stoep van het Capitool gaan liggen slapen en niet weggaan tot wij de morele veroordeling bereiken van de Congo Vrijstaat en zijn waardige vorst."

Wack zei tegen een vriend van mij, dat wij, als hij had kunnen zorgen dat ik zijn raad volgde, allebei miljardairs waren geworden, maar dat ik helaas een soort stoomwals was, die steeds moest doorrollen en werken en dat ik vocht voor mensen, die niet eens weten wat ik voor ze doe en daar niet om geven. Ik antwoordde mijn vriend, dat ik werd betaald om de belangen van mijn cliënt te behartigen. Dat had ik gedaan en dat was ik van plan ook verder te doen. Om dat doel te bereiken hield ik mij aan de regel, dat men nooit slapende honden wakker moet maken.

En nu moet ik deze reeds te lange brief besluiten. Staat U mij toe, waarde Majesteit, dat ik U zeg, dat de zwaarste taak voor mij juist geweest is te moeten strijden tegen een als vriend vermomde vijand, die in ons eigen kamp rondliep. Wat de openlijke vijanden aangaat, die zijn aan het werk en bereiden zich voor op de nieuwe parlementszitting. Ik weet uit gezaghebbende bron, dat als baron Moncheur zich tot de senatoren wendt of hoe dan ook belang stelt in de Congo-zaak in Amerika, zoals hij tijdens de laatste zitting heeft gedaan, onze vijanden bij monde van een jong senator, van wiens hulp zij zich hebben verzekerd, zullen verzoeken, dat de baron wordt teruggeroepen, zoals gebeurde met lord Sackville West, de Engelse ambassadeur en met de Spaanse gezant. Ik geef U deze informatie door, zodat Uwe Majesteit de baron kan waarschuwen.

Laat mij U tot besluit mogen zeggen, dat ik duizenden kilometers voor Uw zaak heb gereisd en zodoende de toestand goed ken, misschien zoals niemand anders ter wereld. Daarom smeed ik Uwe Majesteit zich niet te laten begoochelen door het holle geredekavel van hen, die U liever tevreden stellen, al was het door U smoesjes te vertellen, dan oprecht te zijn en U te zeggen, hoe de zaken

ervoor staan, zodat U de kans krijgt U te verweren. Uwe Majesteit zal mensen nodig hebben, die tijdens de komende zitting hard werken, nog harder dan in het verleden. Als U geen rekening houdt met mijn raad, vrees ik, dat U daar spijt van zult hebben.

Wat mij aangaat, ik ben U oprecht verknocht en toegedaan en zal al het mogelijke doen — voor zover mijn hachelijke officiële noch officieuze positie dat toelaat — om U hij elke aanval in bescherming te nemen en te verdedigen. En alles zonder beloning: alleen omdat ik U als een vriend beschouw. Ja, ik beken, dat ik voor Uwe Majesteit een diepe genegenheid heb opgevat, zoals ik gevoelde voor wijlen mijn dierbare vader en daarom zult U altijd kunnen rekenen op de trouw van een man, wiens verknochtheid nooit zal veranderen.

En tenslotte veroorloof ik mij nogmaals U dank te zeggen voor de mij bewezen eer, voor de grote hoffelijkheid jegens mijn dochter en mijzelf. Ik zend U al mijn beste wensen voor een goede gezondheid en geluk.

Lang leve de koning! Ik noem mij Uw *H. I. Kowalsky*.

Laten wij hopen, dat koning Leopold tevreden was over zijn “beste kolonel Kowalsky”, wiens diensten, volgens de *New York American* hem voor de periode van 4 oktober 1904 tot 5 oktober 1905 de mooie som van vijfenveertig duizend dollar hebben gekost, twintig duizend als betaling en de rest als onkosten. Een juweel als Kowalsky is stellig onbetaalbaar. Wij laten hem met een zekere spijt aan zijn lot over, want hij heeft gedaan wat weinigen is gelukt: hij heeft een komische noot aangebracht midden in een vreselijke tragedie en hij heeft een helder licht geworpen op de interne werkzaamheden van koning Leopolds “diplomatie”.

De rol van de Belgische gezant te Washington.

En welke rol speelde de Belgische gezant te Washington, baron Moncheur? In september en oktober 1904 vond ik hem gewikkeld in een koortsachtige activiteit ten gunste van de soeverein van de Congo, „een vreemde staat, waarover België geen enkele controle heeft en geen recht om tussenbeide te komen”, om Moncheurs chef, de minister van buitenlandse zaken van België, baron de Favereau, te citeren.

Een artikel van Moncheur verscheen in oktober 1904 in de *Washington Post*. Hij liet zich interviewen door de *Washington Evening Star*, waarbij hij o.m. verklaarde: “gruwelen tegen de Congo hebben nooit bestaan... De heer Morel doet wat hij kan om zijn traktement te verdienen. Ik ben goed bekend te Washington, waar ik drie jaar heb gewoond en ik denk, dat geen enkel man van eer zou aarzelen te kiezen tussen mijn woord en dat van Morel.”

In een brief, gedateerd 22 oktober 1904, zond hij de officiële dank van zijn vorst aan kardinaal Gibbons voor diens pogingen mij te verhinderen op het vredescongres te Boston te spreken: pogingen, die — ik zeg het met genoegen — geen enkel positief resultaat hadden. Volgens de *New York American* heeft de baron “nooit de gelegenheid verzuimd om de zaak van zijn vorst bij senatoren en Congresleden te bepleiten.” Men zegt, dat hij zo aanhoudend besprekingen met senatoren en Congresleden aan- vroeg om te blijven hameren op het verzoek, dat de V. S. zich zouden onthouden van enige maatregel tegen koning Leopold, dat hij vaak scherpe verwijten kreeg wegens zulk een onbehoorlijke politieke inmenging.

Moncheur verdedigde zich in de loop van een later gepubliceerd interview tegen deze beschuldigingen aldus:

“Nooit heb ik iets gedaan, dat niet meer dan correct was. Ik heb met senatoren en Congresleden gesproken, dat is waar, maar daar had ik het recht toe. Als ik naar een bal of een maaltijd ga en naast een senator zit en hij mij naar nieuws over de Congo vraagt, dan is het een volkomen normale zaak, dat ik hem antwoord geef. Verleden jaar was de Congo het onderwerp van de dag en natuurlijk vroeg men mij om inlichtingen. Zeker, ik trachtte aan te tonen, dat interventie van de zijde der Verenigde Staten niet te rechtvaardigen was: is dat onbehoorlijk? Welke maatstaf had onze gesprekken moeten bepalen? Maar ik heb hen nooit opgezocht om de zaak met hen te bespreken.”

Vraag van de interviewer: “Is het waar, dat de heer Nerinex, de heer Wack, de heer Kowalsky en de heer Whitley allen werden betaald voor het beïnvloeden van het optreden van het Congres en dat zij onder Uw directe leiding stonden en dat de koning hun had opgedragen Uw instructies op te volgen?”

Antwoord van de baron: “Zij deden wat zij konden, maar zij hebben mij hun plannen niet meegedeeld en zodoende heb ik die nooit gekend. Zij waren niet aan mij ondergeschikt.”

Men kan alleen maar hopen, dat de omvang van zijn traktement overeenstemde met die van zijn activiteit ten gunste van de “vreemde staat”, welke belangen hem zo ter harte gingen en dat zijn reputatie onder de mannen “van eer” te Washington nog even stralend is, als hij die een paar jaren geleden achtte.

Concessies aan de Amerikaanse kapitalisten.

Daar hij vreesde, dat het werk in de wandelgangen een diplomatieke actie door de regering der V.S. niet zou kunnen beletten en daar hij de volkomen mislukking voorzag van de poging de golf van algemene verontwaardiging in de V.S. te stuiten, bedacht koning Leopold een ander middel om Amerika te kalmeren. Of liever, Wack, “de onpartijdige journalist”, schijnt deze handelwijze aan zijn koninklijke werkgever te hebben ingegeven. Hier volgt de hoofdzaak van wat Wack aan koning Leopold schreef:

“Kiest U een brede strook land, die van Oost naar West loopt, in de Congostaat uit en geeft U die prijs aan het Amerikaanse kapitaal. Grijpt U de huidige concessie-houders bij hun nek en verplicht U hen hun voorrechten met de Amerikanen te delen. Zo ontstaat er een officieel Amerikaans belang bij de Congo, zodat het gekef van de Engelsen en de Belgische socialisten niets meer beduidt.”

Wat een prachtig idee! Koning Leopold liet het zich geen tweemaal zeggen. Aangezien hij, zoals wij zo goed weten, met roerende ijver in het belang van *België en België alleen* werkte, trok de kans een reusachtige moot van het “erfdeel” der toekomstige kolonie in vreemde handen te leggen zijn koninklijk patriottenhart onweerstaanbaar aan. Hij begon onmiddellijk onderhandelingen met een half dozijn magnaten van Wall Street, mannen die, zoals de *New York American* zegt, “senatoren en Congresleden maken en breken en niet zelden hun beschermelingen op een ministerszetel brengen”. Pierpont Morgan had een ontmoeting met koning Leopold te Dover. Thomas F. Ryan en John D. Rockefeller junior gingen naar Brussel en werden door de koning persoonlijk ontvangen. Intussen zetten baron Moncheur en Whitley hun actie te Washington voort.

En daar verscheen het novemбернаummer van het *Bulletin Officiel* van de Congo-staat; het bevatte een aantal nieuwe besluiten, waarvan één de *American Company* verleent:

- 1) het recht om voor de duur van negentig jaar rubber en andere plantaardige producten in te zamelen op een gebied van een miljoen hectare;
- 2) een optie van tien jaar voor het verwerven van land op een oppervlak, niet groter dan vijfhonderdduizend hectare.

Een ander besluit stond aan de *Société Internationale Forestière et Minière du Congo* de exploitatie toe van mijnen en plantages op kroondomeinen.

Volgens de *New York American* had de Amerikaanse groep zich verzekerd van de meerderheid in de *Société Internationale Forestière et Minière du Congo* en in de *American Company*. De voornaamste leden van de Amerikaanse groep zijn volgens de *New York American* Thomas F. Ryan, James D. Stillman, Edward B. Aldrich (zoon van een republikeinse leider in de Senaat), de gebroeders Guggenheim, Pierpont Morgan, J. D. Rockefeller junior. De laatste heeft echter, bij monde van de heer C. F. Aked te Liverpool, ontkend tot zulk een trust te behoren.

De voorwaarden van de overeenkomst zijn niet bekend gemaakt, maar men weet, dat de helft der aandelen van deze twee maatschappijen zal worden verdeeld tussen koning Leopold en de Amerikaanse groep. De *New York American* beweert ook, dat de Amerikaanse groep “kleinere belangen” heeft bij reeds bestaande concessies in Katanga en voegt daaraan toe: “Ryan en zijn compagnons zijn aldus door het verwerven der aandelen gedeeltelijke soevereinen geworden van een rijk, uitgestrekter dan Nieuw-Engeland, New York, New Jersey, Delaware en de helft van Pennsylvanië bij elkaar.”

Verklaring van de vertegenwoordiger van de heer Ryan.

In een interview voor de *New York American* heeft de vertegenwoordiger van de heer Ryan te New York gezegd:

“Wij hebben dit privilege van een soevereine staat gekregen en wij zijn van plan dit slechts commercieel te exploiteren. Wij hebben niets van doen met het bestuur der Congozaken door koning Leopold, niet in het verleden en net zo min in de toekomst. Onze besprekingen hadden alleen zakendoen tot grondslag; wij hebben er ons toe beperkt van een soevereine staat iets te verkrijgen wat deze staat ten volle gerechtigd was te verkopen. En hiermee is de zaak afgedaan voor wat betreft onze betrekkingen met koning Leopold.

Men vroeg hem of het waar was, dat de neger-inboorlingen maar tien cent betaald zouden krijgen voor elk pond ingezamelde rubber, die ter Antwerpse markt twee dollar vijf en twintig kost. De vertegenwoordiger van de heer Ryan antwoordde als volgt:

“Dat zijn kwaadwillige berichten: zij laten veronderstellen, dat wij als nettowinst het verschil tussen tien cent en twee dollar vijf en twintig op ieder pond rubber in onze zak steken. Maar de mensen bedenken niet, dat wij in een primitieve streek moeten werken, zonder wegen, met bevaarbare, maar uiterst gevaarlijke waterwegen en dat wij, als we tenslotte het geogste product in handen hebben, duizenden en duizenden kilometers van iedere markt verwijderd zijn. Wij moeten vele moeilijkheden overwinnen en iedere zakenman, die zijn verstand bij elkaar heeft, zal meteen inzien, dat wij daartoe reusachtige kosten moeten maken, die dan ook moet worden afgetrokken van wat een niet-ingewijde een monsterachtige winst zou kunnen toeschijnen.”

De interviewer vroeg hem ook nog: “Geeft de door U verkregen concessie U een soortgelijke macht over de inboorlingen als de andere concessie-houders bezitten?”

Antwoord: “Het vraagstuk van de arbeidskracht wordt in de concessie-overeenkomst niet vermeld en dit vraagstuk wordt ook niet vermeld door het plaatselijk bestuur. Wij zullen het vraagstuk van de arbeidskracht op onze wijze oplossen, op zuiver commerciële grondslag, met de regering hebben wij hoegenaamd niets te maken. Het vraagstuk van de arbeidskracht zal niet moeilijk zijn: onze machines zijn eenvoudig en zelfs één man alleen kan ze laten werken; op de rubberplantages zal de arbeidskracht tot een minimum beperkt worden.”

Aan deze verklaringen behoeft men voor het ogenblik niets toe te voegen, behalve dat de laatste zinnen van het interview aantonen, dat de vertegenwoordiger van de heer Ryan in een toestand van onbegrensde onwetendheid inzake de toestanden in de Congo verkeert.

Hoe deze concessies de Congo-kwestie kunnen beïnvloeden.

Deze onmetelijke concessies in de Congo aan Amerikaanse kapitalisten kunnen van verschillende gezichtspunten uit worden beschouwd. Koning Leopolds doel bij het afstaan daarvan is daarentegen volkomen duidelijk. Tot dusver gaf de volstrekte afwezigheid van Amerikaanse materiële belangen, niet alleen in de Congo, maar in geheel Afrika, zijn regering, of die nu besloot alleen of in samenwerking met Engeland te handelen, een morele kracht, die geen enkele andere mogendheid ter wereld bezit. Om dit gevaar te bezweren stond koning Leopold de concessies af, in de hoop zo gebruik te kunnen maken van de belangeninvloed van de Amerikaanse trust op de Amerikaanse buitenlandse politiek om elke actie van het Witte Huis en het Capitoel te keren. Men behoeft zich slechts in de plaats te denken van de magnaten om te begrijpen, dat de heer Ryan en zijn collega's tot hun laatste druppel bloed ervoor zullen strijden, dat Amerika niet in de Congo-zaken tussenbeide komt en dat zij elke invloed binnen hun vermogen zullen aanwenden opdat de Senaat de motie van senator Lodge zal verwerpen. De beslissing zal dan van drie factoren afhangen: de president der Verenigde Staten, senator Root en het Amerikaanse volk. Voorlopig is het nutteloos naar de uitslag te raden; en de telegrammen uit Amerika staan meer dan ooit vol tegenstrijdigheden.

Anderzijds kan men zich bezwaarlijk voorstellen — zelfs als men de rampzalige invloed van een grote Amerikaanse trust op de moderne industrie kent — dat de Amerikaanse magnaten van hetzelfde kaliber zijn als koning Leopold en deelgenoten willen worden in een zo smerige onderneming, die de slavernij en ellende der inboorlingen ten grondslag heeft. [3] Het ongeluk is, dat zij waarschijnlijk niets afweten van de ware omstandigheden van de inboorlingen en bovendien zal de koning hun wel de oren hebben volgepraat over zijn onzinnige theorieën. Daarom zullen die industriëlen wel met de exploitatie van de concessies beginnen, overtuigd, dat de inboorlingen van Centraal-Afrika eenvoudig

beschouwd moeten worden als alleen maar arbeidsmachines ten bate van de blanke, zonder enig recht op de bodem of de bodemproducten. Als de heer Ryan en zijn collega's de rubber verkrijgen op een oppervlak van meer dan een miljoen ha, met zuiver commerciële methoden, nu, dan zijn ze welkom. Maar in dat geval kon iemand hun beter aanraden alle hoop te laten varen, dat zij de winsten van drie- en vierhonderd procent binnenhalen, die de sluwe alleenheerser van Brussel stellig voor hun ogen heeft laten blinken. Een dergelijke monsterachtige winst kan men in tropisch Afrika niet met een fatsoenlijk handelssysteem behalen.

Als anderzijds de methoden, die de magnaten bereid zijn te aanvaarden, dezelfde zijn, die koning Leopold en de andere concessiehouders de laatste dertien jaar hebben toegepast, zal de oprichting van grote legers noodzakelijk worden en de gevolgen zullen zijn allerlei verwoestingen en vernielingen, tegelijk met een uitbreiding van de Congolese hel en verhoogd gevaar voor de stabiliteit van de blanke invloed in Centraal-Afrika.

Wij weigeren te geloven, dat de Amerikaanse openbare mening iets dergelijks kan dulden.

Men moet nog een andere kant van de zaak bezien: koning Leopold heeft internationaal geen enkel recht om monopolies, zelfs geen zuiver commerciële monopolies, in de Congo te verlenen, noch aan een persoon, noch aan personen of ondernemingen. Concessies als bovengenoemde aan de Amerikaanse magnaten zijn op internationaal plan onwettig, en een openlijke schending van artikel vijf van het Verdrag van Berlijn, dat de Vrije Congo- staat verplicht is te eerbiedigen en welks overtreding — als de staatslieden van de gehele wereld de moed hadden hun plicht te doen — het Congo-bestuur aan internationale controle moest blootstellen of die onverwijld tot herziening van het Verdrag van Berlijn moest leiden.

De toewijzing van deze concessies aan de Amerikaanse kapitalisten kan de stand van zaken in de Congo wel nog ingewikkelder maken, maar zou anderzijds ook ten gunste van de inboorlingen kunnen werken en drastische hervormingen verhaasten. Het kern- punt van deze hervorming is, zoals wij nu al jaren zeggen, de officiële erkenning door alle bij de kwestie betrokken mogendheden van het onaantastbare recht van de inheemse Congolese gemeenschappen om de producten van hun bodem te kopen en te verkopen en het nemen van maatregelen *ter plaatse* door die- zelf de mogendheden ter verzekering van de uitoefening van een der elementairste mensenrechten in de gehele wereld; eerbiediging daarvan, zonder schending door wie ook, is de enige garantie van de menselijke vrijheid.

NOTEN

[1] De motie, die enigszins gewijzigd op 15 februari werd aangenomen, luidt als volgt:

“Daar men verzekert, dat de inboorlingen uit het Congo-bekken onderworpen zijn aan een onmenselijke behandeling van zo ernstige aard, dat dit de aandacht vraagt en het medeleven opwekt van het volk der Verenigde Staten, wordt hierbij eerbiedig aan de president meegedeeld voor het geval hij moet vaststellen, dat dergelijke beschuldigingen worden gestaafd door gezaghebbende bewijzen en getuigenverklaringen, dat hij van harte steun van de Senaat zal verkrijgen voor enige stap — *die niet in strijd is met de verdragen en internationale verplichtingen, noch met de traditionele Amerikaanse Politiek, die zich onthoudt van inmenging bij het oplossen van zuiver Europese politieke vraagstukken* — die hij zal willen doen, in samenwerking of ter ondersteuning van enige mogendheid, die het Verdrag van Berlijn heeft ondertekend, ter verbetering van de omstandigheden van de Congolese inboorlingen.

[2] Senator Morgan heeft echter beslist ontkend en terstond zijn secretaris Garret ontslagen.

[3] De gebeurtenissen in Congo tonen wel duidelijk het tegendeel aan.